

ע ל ה ס ת ו ס ש ב א ר

דב. שמו, ניתח במאמר, על הארץ הסתומה" ("בכור") את סלסתר פניו של אותו נחשול שטני שהציף את הער לא והביאו לאסון שאנו שרויים בו עכשיו. בחלק הרביעי של מאמרו מסתמך המחבר להתחקות אחרי השורש האתי רון של תנועה זו. הוא בא להעמיד את כל סימני ההיכר שלה על נקודת היסוד שבה: הפיכת האדם למיחלט, העמדת האדם במדרגה של עצם עליון לאדם, העלאת האדם שהוא יצור ספי לרמה של יצור אינסופי. אם תוצה הרי זה היסוד האליטי שבתנועה זו; התנועה מעלה את האדם למדרגה של אלהים וכל שתאדם מכשף להיות אל-הים — נפילתו מוכרחת. במלים אחרות: האדם העלה את עצמו למדרגה מוחלטת, הוא הכריז על עצמו כעל מוחלט (הכריז ולא הגיע למדרגה זו, כי נכבד ממנו להגיע אליה). האדם הנמצא בגבולותיו של עצמו העמיד את המוחלט בתוך גבולותיו אלה. ובתוך הגבולות לא ביקש מוחלט שיהא שונה ממנו; אף על פי שלכאורה פתחה דרך זו בפניו. הוא יכול לבקש את המוחלט בגבולות הסופיות בלא שיראה את עצמו מוחלט. אלא שבאו לא זו בלבד שמוחלט הגיד מדרגתו המיוחדת כאי-סוף, כלומר, כנמצא מעבר לגבולותיו של האדם, אלא הוא זחה עם האדם, אך נדמה לי, שניתוח זה טעון בדיקה מכמה צדדים. דומה שדב שטוב הלך שולל — במקצת — אחרי הבטוי החי צוני הכולט ביותר של הנאציזם, כלן מה, היותו קשור במניין; הנאציזם מעלה אדם למדרגת מיוחדת, למדרגה שיש בה כעין ההלטה. אולם גם אם נקבל את ההנחה, כי אכן ישנה תלות הנראית בין התנועה לבין "עקרונות המנהיג" נהיה חייבים לעצמם את החי מה של זחלת האדם והמוחלט. לא נוכל לאמור, כי כאן הפך אדם למוחלט, כי לא כל אדם הוא מוחלט. רק אדם אחד, רק אדם מסוים הוא בעל הדרגה המיוחדת ורק לגביו אפשר לאמור שלכאורה הופקע מגבולות הסופיות ויצוינות (היותו יציר), שאין להפקיעם, והועלה למדרגה אינסופית. העיקרון כי כל אדם הוא מוחלט לעומת חברו עשוי לשמש יסוד לתפיסה מוסרית הבכירה כשויון בני האדם והאוסרת על האדם להפוך את חברו לכלי שרת בידיו. שיוון בני האדם אינו קשור בהכרח

בהנחה שהם שוים בפני בוראם, אלא אפשר שיהיה קשור בתנחה כי כל אדם הוא ערך בפני עצמו ולגבי חברו הוא ערך מוחלט שאין לבטלו. יתכן שמביחינה מקפת יותר לא נראה באדם את הערך המוחלט, או בצירוף פדרוכסי: יתכן שמבחינה מוחלטת אין האדם מוחלט. אך בתחום היחס בין האדם לחברו אפשר לראות כל אדם כמוחלט ובצירוף פדרוכסי: מבחינה יחסית אפשר להעלות כל אדם למדרגה מוחלטת, בלי לקעקע בכך את צשויות הויתנו ובלי להפקירה לשטן.

אך נראה לי שאין תלות זו בין הנאציזם לבין עקרונות המנהיגות תלות הכרחה והעלאת האדם האחד, המנהיג, למדרגה מוחלטת היא רק תוצאה מתפיה מה או הפך דת שעלינו לגלות בשכבה עמוקה יותר של ההווה האנושית מזו אשר צורה הוא: סופי — אינסופי, אדם — מוחלט. לאמיתו של דבר אין הנאציזם מכיר במוחלט כלל ועיקר ובה קשרו הנאציזם לכל אותן התפיסות אשר התימרו לבטל את המוחלט ולהבליעו באיזה תחום ראשוני יותר, באיזה תחום אשר בו השורש ובו הקרקע המצמיחה את גוונותיותנו ובכלל זה גם את ההשליה של קיום המוחלט ואת החיוב אשר המוחלט מטיל עלינו. לפני שנעמוד במקצת דברים על תופעה זו מן הדין להשתנות על צד אחד, אולי המכריע, שבמושג המוחלט.

אפשר לאמר, כי אין מובן למושג המוחלט ללא היסוד האיראציונאלי. ללא היסוד הסתום והסתמי שבו. מוחלט שקוף, מוחלט הניתן להכרה על תוס, מוחלט שאפשר לנתחו ולמצותו כמושגים איננו מוחלט. עצם הניתוח ועצם ההכרה מפסיקים אותו מתחמו האמחי והופכים אותו ליחסי. ההכרה והניתוח מעלים יסודות שונים ונתוך כרו העלאה תם ותוך כרו הגדרתם הם קובעים את זיקתם למשהו שמעבר לגבולותיהם. יסודות או תכנים שהוכרו אינם עוד סגורים ומכוננים בתוך עצמם. מוחלט ראציונאלי, מוחלט שאינו סתום, הוא כגדר של דבר והיפוכו. תכונתו העיקרית של המוחלט היא ניתוקו איתללותו (אבסולוט) ואילו זכרתו פירושה להעמיד ברשת יחסים ובתלות ביסודות שונים. את קיומו של המוחלט אין להוית, מכיון שהוכחה בנויה על קביעת יחסים ועל הגרית קשרים בין יסודות. המוחלט הוא נתון וניתנותו מעודה על קיומה. אמנם אין אנו מסתפקים בקביעת ניתנותו ואנו מתפרצים מעבר לגבולות ומבקשים להכיר את המוחלט בלי לראות מלכתחילה את הסתירה הטמונה במגמה זו. תולדות הדת הם זירה פתיה להתנגשות בין העמידה האיראציונאלית המסבלת את המוחלט בתחום לבין המגמה להכירו. אלא שכל הכרה או כל הצעה לתוך עולמו של המוחלט גוררת אחריה בהכרח את העלאתו, את נתוקו מן ההכרה כדי לקיים את אופיו האיראציונאלי שאינו כריבטול.

אם אנו רואים את התכונה של הארץ ראציונאליות כתכונתו היסודית של המוחלט, כי אז חייבים אנו לשאול האם גם הנאציזם, אשר היסודות האיראציונאליים מצויים בו בשפע, האם גם הוא קשור במוחלט? הלא הנאציזם עורר, העלה וקידש את הכוחות האיראציונאליים שבהבלה, את היצרים, את תלות בשכבה הביולוגית-הגזעית של הויתנו, את ההתפרצות הכובשת שאינה יודעת שובע, את העיוורון של היצר הסתום אשר גם הוא חייבת להכריע בשאלה

ואת בולמוס הרצון... כל זמן שאנו ררי אים בנאציזם תופעה שמעל לשטח ההווה האנושית והניתונת מן השכבות שמעל השמה (כלכלה, מדינה, יצר נחיה תות, משבר הקפיטליזם זכו) לא נוכל לעולם להבין את אופיה המיוחד של תופעה זו ואת אימתה האחרון. הדין עם רב שמוק כהתירתי להעמיד את התויעה על רקע עמוק יותר ולהראות את תלותה בנתוניסוד של ההווה האנושית.

אך איזו איראציונאליות היא זאת? האם זו איראציונאליות של המוחלט? בתשובה על שאלה זו תלויים — לפי מה שנראה לי — הבנת תנועה זו וגלוי אופיה השטני; בתשובה זו תלויה גם הכרעתנו במאבק. הנאציזם קשור בצדדיו השונים באותו הורס הפילוסופי אשר קרא לעצמו: "פילוסופית החיים" ("לעבענספילוסופי"). בלי לעמוד על דרכה של פילוסופיה זו ועל יסודותיה די אם נאמר שהיא ביקשה לראות את הערכים השונים כצומחים בתוך קרקע ראשוני, מהוך זרם החיים הבלתי מאויד. קרקע זה הוא לפי טבעו סתום, איראציונאלי; הוא קורס לראציונאלי ליות הצומחת מתוכו ובכוחו של הקרקע המתמיה לבטלה. השכבה האיראציונאלית המצמיחה מתוכה את הערבים (לשם מה ומשום מה?) יש בכוחה לבטל את הערכים מכיון שלהללו אין קיום עצמאי. האיראציונאליות קיימת מעבר לכל ערך ועל כן קראו לה "היים", כדי להכריעה מן "הרגח" והערכים התלויים ברוח. זאת היא איראציונאליות ערומה, איראציונאליות ללא חוברים. הרגח כשהוא לעצמה והערכים התלויים בה, הם הסרי אונים כשהם לעצמם; כולם נובע מן "החיים" שהולידו אר תם ושמונים אותם. ואם כך הרי חיים אלה רשאים לראות כרגח ובחויבה חומר בידי עצמם. מכיון שמקור כוחם של החוברים אינו בהם עצמם אלא "בהיים" שתולידו אותם, הרי לא זו בלבד שכוחם של "היים" עדיף מכוחם של החוברים, אלא שהחוברים הם נטולי כוח סכל וכל; הזכות (זכות שהיא תוצאה מן האפשרות ולא מצדוק הקשור בערכים) בידי החיים לבטל את החוברים ולהמירם. הנאציזם הוא הכי טוי דחברתי של תפיסה זו הרואה את האיראציונאליות של "היים" כצבת יסוד של ההווה. מכיון שמצוי בנאציזם יסוד איראציונאלי הוא עשוי להיחפך לרת. אך דת זו היא דת שכנגד, היא דתו של השטן, מכיון שאיראציונאליות זו יש בה ביטול החוברים, מכיון שהיא מביאה בתכרה לניחוליום.

בעל כרחנו עלינו לראות את נקודת המוקד של השאלה לא בעצם מציאותו של היסוד האיראציונאלי אלא במחלתו, כלומר, בזיקה בין האיראציונאלי לבין החוברים המוחלטים שאין לבטלם ואין להמירם. בעיה זו עומדת גם בפני הדת, אם האיראציונאלי הוא מקור החוברים ואם יש בכוחו לבטלם או האם החוברים

הם מוחלטים ואולי הם מחייבים גם את האיראציונאלי עצמו. בדרכים זה של התודעה הדתית לא הגיע מעולם לידו הכרעה וספק אם אפשר שיגיע אליה. התודעה הדתית ממוחלטת בין התלות בחוברים מוחלטים ("לא יסיר האל") לבין ההכרה ביסוד האיראציונאלי שם בחינה עקרונות יש בכוחו לבטל את החוברים, כלומר, לבטל את החלטיגותם. אולם כל גדולתה של התודעה הדתית היא בהתגודדות זו, מכיון שבה משתפת הויתנו על תלותה בחוברים ועל סתימתה האלמית. עם כל זה יש לאמר שהסכנה הניהיליסטית מצויה גם בתודעה הדתית ומכאן המגמה להפוך את האיראציונאלי לשארית אחרונה של ההווה שאינך ניתנת להגדרה ולעצוב בלי לראותה כמקור. היסוד האיראציונאלי כשארית ההווה אינו מבטל ואין בכוחו לבטל את החוברים. עצם מהותו היא בכך שהוא מתוץ לכל זיקה להילכים וכשם שאינו יוצרם בו אין בכוחו להפריעם.

נמצא שנקודה החכרעה האמתית היא בשאלת היחס שבין האיראציונאליות לבין החוברים. איראציונאליות המסבלת את החוברים היא איראציונאליות של "החיים". איראציונאליות היא צכתיסוד של ההווה ואין לבטלה, אך גם החוברים הם בגדר של צכתיסוד וכל מי שמבטל אותם אחד דינו להידרדר לתחום הנייחיליזמוס. מציאותנו תלויה על בליטת ודרכנו היא דרך של משעול צד שבין החוברים לבין האיראציונאליות על השניות והסתיהות שביניהם. כל מעירה עלולה לגרוף אותנו כאשר נגרפנו. הסכנה שבנאציזם היא בכך שזוא אורב לכל אהר, מכיון שהוא תלוי בהיסט קל לכאורה מן החוברים לאיראציונאליות. הוא נחשול שטני משגם שהוא מבטל את החוברים והופך את היסודות האיראציונאליים לכוח ואת החוברים לכלי שרת בידי הכוח.

אנו חיים בתקופה שבה הפכה השאד לה העיונית על מציאותם ועל תקפס המוחלט של החוברים לשאלת חיים בשכיל האדם. אין זו רק שאלה אשר מתנגחים בה בעליהלכת; זו שאלה שבה תלוי גורלו של העולם. בלי להכיר דעה שתלויה את הדין בהלכת אין מפלט מן התהום.

נתן רוטנשטרייך